

UDK 378.096::272(497.5 Zagreb):27-312.47(092)Bujanović I.

Primljeno: 14. 2. 2016.

Prihvaćeno: 11. 7. 2016.

Izvorni znanstveni rad

IVAN BUJANOVIĆ (1852. – 1927.) – PROFESOR BOGOSLOVNOG FAKULTETA, REKTOR SVEUČILIŠTA U ZAGREBU I AUTOR PRVOGA MARIOLOŠKOG PRIRUČNIKA NA HRVATSKOM JEZIKU

Ana BIOČIĆ

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb
anabiocic.1@gmail.com

Iva MRŠIĆ FELBAR

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb
iva.mrsicfelbar@gmail.com

Sažetak

Na osnovi arhivske građe, dostupne periodike i relevantne literature autorice u radu upotpunjuju dosadašnje spoznaje o Ivanu Bujanoviću (1852. – 1927.), zaslužnom profesoru dogmatike Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu te rektoru Sveučilišta u Zagrebu u dva mandata. Biografski se podatci upotpunjuju prikazivanjem šire društvene i političke slike s prijelaza iz XIX. u XX. stoljeće, pritom se pitajući pretpostavlja li sveučilišna karijera političku. Poseban je naglasak stavljen na Bujanovićevo djelo *Mariologija to jest nauk Katoličke Crkve o Blaženoj Djevici Mariji Materi Božjoj*, koje je prvi udžbenik mariologije napisan hrvatskim jezikom za potrebe studenata. U svojoj mariologiji Bujanović potvrđuje sve marijanske dogme i ispravno pozicionira Marijinu ulogu u povijesti spasenja, nazivajući je Posrednicom (*Mediatrix*).

Ključne riječi: Ivan Bujanović, Sveučilište u Zagrebu, Bogoslovni / Rimokatolički bogoslovni / Katolički bogoslovni fakultet, Károly Khuen-Héderváry, crkvena povijest, XIX./XX. stoljeće, dogmatika, mariologija, Bogorodica, Djevica, Posrednica.

Uvod

Ivan Bujanović je ostavio znatan trag u povijesti Bogoslovnog fakulteta (danas Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu) ne samo kao profesor specijalne dogmatike nego i kao autor više priručnika te knjiga iz dogmatike. Autor je monografija iz kristologije i soteriologije,¹ sakramentologije,² eshatologije³ i mariologije.⁴ Ukoliko Bujanovićev rad na djelima iz područja dogmatike stavimo u kontekst netom osnovanog Sveučilišta u Zagrebu i činjenice da se teologija predavala na latinskom jeziku, doprinos njegovih djela na hrvatskom jeziku za razvoj te discipline bit će utoliko značajniji. Svojim opusom obradio je veći dio posebne dogmatike, a u njegovoj se izradi vodio praktičkim načelom, osobitu pažnju posvećujući pastoralnoj primjeni i pristupačnosti. Naime, već samom činjenicom da njegove monografije odgovaraju kolegijima specijalne dogmatike, pokazuje Bujanovićevu praktičnost i želju da osobito svojim studentima omogući lakši pristup studiranju na materinjem jeziku.

O njegovu znanstvenom radu, osim recenzija koje su uglavnom nastajale u razdoblju od 1894. do 1927. godine,⁵ u recentnijoj znanstvenoj literaturi gotovo da ne postoji sustavno obrađeno djelo ili članak posvećen Bujanovićevoj dogmatici.⁶ Također, njegova knjiga *Mariologija* neopravdano je zapostavljena, iako je iznimno važna kao prvi udžbenik iz mariologije na hrvatskom jeziku. To je razlog zbog kojega smo smatrali vrijednim istražiti ovu temu.

Premda je dosad napisano nekoliko radova o njegovu životu (npr. natuknica u *Hrvatskome biografskom leksikonu* i članak Tomislava Mrkonjića objavljen u *Bogoslovskoj smotri*), držimo opravdanim dopuniti dosadašnje spoznaje te ih staviti u kontekst vremena u kojem je živio. Budući da je riječ o intelektu-

¹ Usp. Ivan BUJANOVIĆ, *Kristologija i soteriologija ili nauk katoličke crkve o Utjelovljenom Sinu Božjem i Djelu Otkupljenja*, Osijek, 1922.

² Usp. Ivan BUJANOVIĆ, *Sveti sakramenti po nauku katoličke crkve, I. svezak: sakramenti u opće, krst, potvrda i euharistija*, Zagreb, 1895. i Ivan BUJANOVIĆ, *Sveti sakramenti po nauku katoličke crkve, II. svezak: pokora, posljednje pomazanje, sveti red i ženidba*, Zagreb, 1898.

³ Usp. Ivan BUJANOVIĆ, *Eshatologija to jest posljednje stvari po nauku katoličke crkve*, Zagreb, 1894.

⁴ Usp. Ivan BUJANOVIĆ, *Mariologija to jest nauk Katoličke Crkve o Blaženoj Djevici Mariji Materi Božjoj*, Zagreb, 1899. (dalje: *Mariologija*)

⁵ Usp. Tomislav MRKONJIĆ, *Ivan Bujanović. Prinosi za život teologa Ivana Bujanovića (1852–1927)*, diplomski rad, Zagreb, 1980., 52–52a.

⁶ Iznimka je članak: Tomislav MRKONJIĆ, Ivan Bujanović. Prinosi za život teologa Ivana Bujanovića (1852–1927), u: *Bogoslovna smotra* 51 (1981.) 1, 66–87, koji je rađen prema istomenom diplomskom radu iz 1980., a pored njega postoji još jedan diplomski rad koji obrađuje Bujanovićevu eshatologiju iz 2004. godine.

alcu, sveučilišnom profesoru i rektoru Sveučilišta u Zagrebu u dva mandata u vrijeme banovanja Károlya Khuen-Héderváryja, u radu će se pokušati dati odgovor na pitanje kako je Bujanović djelovao tijekom vladavine različitih režima i jesu li politički elementi, poglavito represivni režim bana Héderváryja, imali instrumente djelovanja kojima su zakonskim putem mogli utjecati na sveučilišne profesore, odnosno njihovo zapošljavanje i napredovanje, a time i na samog Bujanovića. Utvrdit će se politička aktivnost Bujanovića, ukoliko je postojala, te njegovi stavovi o odnosu liberalizma i Crkve, što je bila iznimno aktualna tema u cijeloj Europi druge polovice XIX. stoljeća.

Prvi dio rada prikazat će biografske podatke o Bujanoviću te će ih povezati s povijesnim događajima i posljedično utvrditi utjecaj vanjskih okolnosti na njegov životni put. Drugi dio rada temeljit će se na analizi njegova djela *Mariologija to jest nauk Katoličke Crkve o Blaženoj Djevici Mariji Materi Božjoj*, te ćemo u skladu s provedenom analizom na kraju čitatelju dati uvid u temeljne odrednice Bujanovićeve teološkog, odnosno mariološkog promišljanja. Razlog odabira Bujanovićeve mariologije leži u izostanku temeljitije analize njegova djela, što je jedan od središnjih ciljeva ovoga članka, kao i u eventualnom doprinosu ove analize za buduća istraživanja hrvatskih mariologa, osobito onih komparativne prirode.

1. Ivan Bujanović – biografija u kontekstu povijesnih okolnosti

Ivan Bujanović rođen je 1852. godine u slavonskom selu Piškorevci, samo godinu dana nakon uvođenja neoapsolutizma i gubitka većine prava koja su ishodila revolucionarna gibanja 1848./1849. godine.⁷ Budući da mu je otac bio učitelj, a majka iz »učiteljske obitelji« Moldini, moglo se očekivati da će Ivan Bujanović biti obrazovaniji od većine djece u Slavoniji. Naime, prema popisu stanovništva iz 1880. godine u Trojednoj Kraljevini bilo je nepismeno 78% stanovništva starijeg od dvanaest godina, pa je opravdano pretpostaviti kako je situacija prijašnjih godina mogla biti samo lošija.⁸ Svoju je izobrazbu Bujanović započeo u Drenju, gdje se zatekao zbog očeva posla, a potom ju, samo godinu dana nakon povratka ustavnosti 1861. godine, nastavlja u Osječkoj gimnaziji. U godini sklapanja Hrvatsko-ugarske nagodbe (1868.) Bujanović ulazi u đakovačko sje-

⁷ Više o Ivanu Bujanoviću vidi u: Tomislav MRKONJIĆ, Ivan Bujanović, 66–87; Franjo Emanuel HOŠKO, Bujanović, Ivan, u: *Hrvatski biografski leksikon*, VI, Zagreb, 2005., 449.

⁸ Više u: Vladimir STIPETIĆ, Stanovništvo Hrvatske u XIX. stoljeću (1800.–1914.) u: Josip BRATULIĆ – Josip VONČINA – Antun Dubravko JELIČIĆ (ur.), *Hrvatska i Europa: kultura, znanost i umjetnost*, IV, Zagreb, 2009., 21.

menište, otvoreno 1806. godine, te se školuje u biskupskom liceju.⁹ Tamo je obrazovanje iz filozofije odgovaralo sedmom i osmom razredu gimnazije, a studij bogoslovlja se obično nastavljao u Đakovu ili u inozemstvu.¹⁰ Kao darovit učenik, a nakon završenoga dvogodišnjeg studija filozofije, Bujanović je poslan na bogoslovne nauke u Centralno sjemenište u Peštu.¹¹ Nakon što je 1874. godine privedo kraju školovanje u Pešti, zaredio ga je biskup đakovački ili bosanski i srijemski Josip Juraj Strossmayer. Kratko je radio kao kapelan u Petrovaradinu, ali na vlastiti zahtjev (bio je nezadovoljan velikom satnicom koju je imao kao vjeroučitelj, a žalio se i na župnika Iliju Okrugića zbog lošeg postupanja s kapelanima), premješten je u Nove Banovce na istu službu. No, ni tamo nije bio zadovoljan disciplinom učenika, ponašanjem sumješšana, niti župnikom Alojzijem Kozjakom. Stoga je ponovno tražio premještaj. Ovaj put je i njegov otac Josip priložio molbu da ga se premjesti jer mu se fizički prijetilo u župi.¹²

Konačno, u rujnu 1875. godine Bujanović je poslan na daljnji studij teologije u Beč, pri zavodu *Augustineum*. Tijekom boravka u Institutu sv. Augustina, gdje je bio do 1877. godine, Bujanović je bio jedan od onih studenata koji nisu uspjeli obraniti disertaciju kao pitomci Instituta, pa je naknadno doktorirao na Teološkom fakultetu u Beču (1879. godine). Takav rasplet događaja nije bio neuobičajen jer su biskupi često opozivali kandidate svoje biskupije zbog potreba same dijeceze (npr. organiziranje nastave u liceju), a neki kandidati su sami napuštali Zavod zbog bolesti, dok su ga drugi morali napustiti zbog loših ocjena.¹³ Bujanović je ulazio u skupinu studenata koji su napustili Zavod zbog bolesti, a uspjeh mu je tijekom studiranja okarakteriziran riječima »bogoslovlje učio odličnom marljivošću«¹⁴.

⁹ Usp. Tomislav MRKONJIĆ, Ivan Bujanović, 67.

¹⁰ Više o sjemeništu u Đakovu vidi u: Stjepan SRŠAN, Državni nastavni planovi, programi i propisi na filozofskom i teološkom studiju u Đakovu početkom 19. stoljeća, u: *Diacovensia*, 14 (2006.) 2, 278–281.

¹¹ Uspješno je položio rigorozne. Više o uspjehu na ispitima vidi u izvještaju Feliksa Suka o pitanju popunjavanja radnih mjesta na Bogoslovnom fakultetu, u: *Arhiv Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* (dalje: AKBFSZ), Spisi, 1882., br. 9.

¹² Tomislav MRKONJIĆ, *Ivan Bujanović* (diplomski rad na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu), 5–6, 61.

¹³ Od dvadeset i šest teologa iz Bosanske ili Đakovačke i Srijemske biskupije samo su osmorica doktorirala na Teološkom fakultetu u Beču tijekom djelovanja Instituta *Augustineum*. Više o tome vidi u: Branko OSTAJMER – Ivana HORBEC, Institut sv. Augustina (*Frintaneum*) u Beču i pitomci iz Bosanske ili Đakovačke i Srijemske biskupije, u: *Croatica christiana periodica*, 38 (2014.) 73, 93–96, 98.

¹⁴ Usp. izvještaj Feliksa Suka o pitanju popunjavanja radnih mjesta na Bogoslovnom fakultetu, u: AKBFSZ, Spisi, 1882., br. 9.

Premda nije izradio disertaciju i formalno doktorirao, Bujanović je 1877. godine zaposlen na Kraljevskoj višoj realci u Osijeku kao vjeroučitelj. Nije bila riječ o iznimci jer je samo pohađanje studija i polaganje rigorozna u to vrijeme bilo dovoljna kvalifikacija za navedenu službu.¹⁵ Kao vjeroučitelj pokazao je agilnost u nastavi – prijedlog povećanja nastave iz vjeronauka nedjeljom s jednog na dva sata i, prema dosadašnjim spoznajama, neuspjeli pokušaj tiskanja pjesmarice za školsku mladež.¹⁶

Nakon što je 1880. godine promoviran u doktora znanosti, prvi je put aplicirao za posao na Bogoslovnom fakultetu Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu. Riječ je bila o natječaju objavljenom 14. studenog 1881. godine za katedru specijalne dogmatike, ali posao nije dobio.¹⁷ Ponovno je pokušao prijavom na natječaj od 25. svibnja 1882. godine.¹⁸ Sada je imao i preporuku biskupa svoje dijeceze, Strossmayera. U preporuci je Strossmayer hvalio Bujanovićev znanstveni (pisao je članke u duhovnim glasilima) i nastavni rad, a napomenuo je također kako je njegov (biskupov) doprinos osnutku Sveučilišta u Zagrebu bio »ne malen«, pa zaslužuje da se i njegove želje uzmu u obzir pri zapošljavanju profesora.¹⁹ Prigovorio je da je odnos prema biskupiji Đakovačkoj ili Bosanskoj i Srijemskoj »maćuhinski«, odnosno da je zapostavljena pri zapošljavanju profesora na Bogoslovni fakultet.²⁰ Razvidno je kako je biskup Strossmayer cijenio Bujanovića i njegov rad, a iz korespondencije s Franjom Račkim doznajemo da se nije radilo samo o težnji namjestiti na Bogoslovnom fakultetu svećenika iz biskupije Đakovačke ili Bosanske i Srijemske, nego o iskrenom zagovoru zbog Bujanovićevih kvaliteta. Biskup je Račkom okarakterizirao Bujanovića kao čestita svećenika, učena i marljiva čovjeka.²¹ Kasnijih godina zadržali su dobre

¹⁵ Budući da je imao bolji uspjeh na natječajnom ispitu od Stjepana Maspere, biskup Strossmayer je Bujanovića preporučio Vladi za gore navedeno radno mjesto. Više o tome vidi u: *Pismohrana Rektorata Sveučilišta u Zagrebu* (dalje: PRSZ), Osobnik I. Bujanovića, 2. omot, lokalni br. spisa 5494 i 6097.

¹⁶ Usp. Tomislav MRKONJIĆ, Ivan Bujanović, 68.

¹⁷ Usp. dopis Kraljevske zemaljske vlade Odjel za bogoštovje i nastavu profesorskom zboru Bogoslovnog fakulteta od 25. siječnja i 5. svibnja 1882., u: AKBFSZ, Spisi, 1882., br. 4.

¹⁸ Usp. dopis Kraljevske zemaljske vlade Odjel za bogoštovje i nastavu profesorskom zboru Bogoslovnog fakulteta od 8. srpnja 1882., u: AKBFSZ, Spisi, 1882., br. 74.

¹⁹ Strossmayer je svojim djelovanjem na Saboru 1861. godine i financijskim darom (poklonio je svoju velikožupansku plaću dok god je obnašao tu dužnost) dao temelj Sveučilištu u Zagrebu. Više vidi u: Jaroslav ŠIDAK, Sveučilište do kraja Prvog svjetskog rata, u: Jaroslav ŠIDAK (ur.), *Spomenica u povodu proslave 300-godišnjice Sveučilišta u Zagrebu*, I, Zagreb, 1969., 91–92, 336.

²⁰ Usp. preporuku biskupa Strossmayera profesorskom zboru Bogoslovnog fakulteta od 21. lipnja 1882. godine, u: AKBFSZ, Spisi, 1882., br. 63.

²¹ Usp. pismo biskupa Strossmayera Račkom od 31. srpnja i 25. kolovoza 1880. godine, u: Ferdo ŠIŠIĆ (ur.), *Korespondencija Rački-Strossmayer*, II, Zagreb, 1929., 295, 298.

odnose preko korespondencije ali i osobnih susreta,²² a koliko je povjerenje biskupa Bujanović uživao svjedoči činjenica da je biskup preko njega Račkom slao novac i povjerljiva pisma.²³

Biskupova je preporuka pomogla, što je i navedeno u dopisu Dekanata Bogoslovnog fakulteta Predsjedništvu Zemaljske vlade o popunjavanju katedri crkvene povijesti i specijalne dogmatike (dotadašnji profesor specijalne dogmatike Anton Franki imenovan je profesorom crkvene povijesti, pa je mjesto specijalne dogmatike ostalo ispražnjeno). Većinom glasova izabran je Bujanović za profesora specijalne dogmatike.²⁴ Dekanat je na svaki način pokušao od Zemaljske vlade požuriti potvrdu Bujanovićeva izbora jer je primljen krajem rujna, a predavanja su trebala početi već početkom listopada.²⁵ Riječ je bila o formalnosti. Naime, sveučilišni profesori su, prema zakonu o Sveučilištu iz 1874. godine, bili kraljevi službenici, odnosno imenovao ih je vladar tako da profesorski zbor podnese prijedlog banu preko akademskog senata. Dopuna zakona iz 1894. godine nije bitno utjecala na način imenovanja sveučilišnih profesora, vladi je ostavljen zakonski prostor kako bi mogla utjecati na izbor politički pogodnih profesora, što se uvelike koristilo u vrijeme banovanja Károlya Khuen-Héderváryja (1883. – 1903.).²⁶

Imenovanje Bujanovića suplentom specijalne dogmatike nije izazvalo probleme s vlastima.²⁷ Zemaljska vlada je potvrdila imenovanje, odredila mu pripadajuću plaću te stanarinu i odobrila molbu za nadoknadu putnih troškova prilikom premještanja iz Osijeka u Zagreb.²⁸ Na radno je mjesto stupio 11.

²² Bujanović je Strossmayeru često javljao novosti iz Zagreba. Više o tome vidi u: Ferdo ŠIŠIĆ (ur.), *Korespondencija Rački-Strossmayer*, III, Zagreb, 1930., 103, 328.

²³ Usp. Ferdo ŠIŠIĆ (ur.), *Korespondencija Rački-Strossmayer*, IV, Zagreb, 1931., 110, 154, 156, 260, 261, 313.

²⁴ Uvažili su i argument kako u profesorskom zboru nije bio ni jedan svećenik iz biskupije Đakovačke ili Bosanske i Srijemske. Usp. dopis Dekanata Bogoslovnog fakulteta Predsjedništvu Zemaljske vlade od 28. rujna 1882. godine, u: AKBFSZ, Spisi, 1882., br. 102 i zapisnik sa sjednice profesorskog zbora Bogoslovnog fakulteta od 27. rujna 1882. godine, u: AKBFSZ, Spisi, 1882., br. 106.

²⁵ Usp. dopis Dekanata Bogoslovnog fakulteta Zemaljskoj vladi, u: AKBFSZ, Spisi, 1882., br. 104.

²⁶ Dopunom zakona iz 1894. godine i dalje je ostavljen prostor vladi da samostalno postavlja profesore jer nije bila dužna uvažiti prijedlog profesorskog zbora. Više o tome vidi u: Jaroslav ŠIDAK, *Sveučilište do kraja Prvog svjetskog rata*, 105.

²⁷ Suplenti su bili privremena zamjena profesoru ispražnjene katedre, ali su nerijetko imenovani izvanrednim profesorima i dalje su napredovali u sveučilišnoj karijeri. Više o nastavnom osoblju Sveučilišta vidi u: Jaroslav ŠIDAK, *Sveučilište do kraja Prvog svjetskog rata*, 109–113.

²⁸ Obavijest o Bujanoviću dodijeljenoj plaći vidi u: AKBFSZ, Spisi, 1882., br. 111; molbu Dekana Zemaljskoj vladi (u ime Bujanovića) za podmirenje putnih troškova i odobrenje iste vidi u: AKBFSZ, Spisi, 1882., br. 110 i 117 a obavijest o Bujanovićevom dolasku

listopada 1882. godine.²⁹ Samo nekoliko mjeseci kasnije, u veljači 1883. godine, Bujanović je imenovan izvanrednim profesorom posebnog dijela dogmatike, s povećanom, pripadajućom plaćom.³⁰ Tada je ban bio Ladislav Pejačević (1880. – 1883.), koji se i sam odupirao mađarizaciji, pojačanoj nakon 1875. godine, pa iako je Bujanović bio Strossmayerov štićenik (biskup je bio poznati zagovaratelj hrvatskih interesa i tada još vodeća osoba u Narodnoj stranci), nije naišao na probleme pri zapošljavanju. Jačanjem mađarizacije, npr. uvođenjem besplatnih tečajeva mađarskog jezika od 1880. godine i promaknućem onih koji ga zaviše (tzv. Davidova škola po okružnici ravnatelja financija Dávida Antala), potom tri godine kasnije postavljanjem dvojezičnog grba na zagrebačku financijsku upravu, u Trojednoj Kraljevini jača i otpor prema njoj. Poglavitito u redovima pristaša Stranke prava i to u vidu javnih demonstracija, ali i protumađarskim nemirima među seljaštvom. Zaoštrena je situacija dovela do političkih promjena. Nakon kratkotrajnog komesarijata od rujna do prosinca 1883. godine, postavljen je novi ban Khuen-Héderváry s ciljem da učvrsti dualizam i Hrvatsko-ugarsku nagodbu, a to je činio zastupanjem mađarskih interesa u Trojednoj Kraljevini.³¹

Vjerojatno je upravo banovanje Khuen-Héderváryja, koji je sukladno zakonu o Sveučilištu trebao potvrditi svako novo imenovanje na Fakultetu, razlog zašto je Bujanović čekao tri godine do ostvarenja svoje molbe da ga se imenuje redovitim profesorom. Naime, u lipnju 1886. godine Bujanović, preko Dekanata Bogoslovnog fakulteta, moli za unapređenje na mjesto redovitog profesora. Njegova je molba opravdana ako uzmemo u obzir podatke kako je već imao devet godina predavačkog iskustva i satnica mu je bila jednaka onoj redovitog profesora (9 sati tjedno, a 8 sati je bila norma za redovitog profesora, dok je za suplenta bila 6 sati).³² Kako nije bilo odgovora,³³ tako je profesorski

na Bogoslovni fakultet 11. lipnja 1877. godine, plaći i putnim troškovima vidi u: PRSZ, Osobnik I. Bujanovića, 2. omot, broj spisa 10961 i 11337.

²⁹ Usp. dopis Dekanata Bogoslovnog fakulteta Zemaljskoj vladi od 11. listopada 1882. godine, u: PRSZ, Osobnik I. Bujanovića, 2. omot, broj spisa 10961 (lokalni br. spisa 106).

³⁰ Imenovanje koje je kralj potvrdio 10. veljače 1883. godine vidi u: AKBFSZ, Spisi, 1883., br. 13; rješenje o plaći u: AKBFSZ, Spisi, 1883., br. 17.

³¹ Više o mađarizaciji nakon 1875. godine i događajima za banovanja L. Pejačevića i Khuen-Héderváryja vidi u: Jaroslav ŠIDAK – Mirjana GROSS – Igor KARAMAN – Dragovan ŠEPIĆ (ur.), *Povijest hrvatskog naroda 1860. – 1914. godine*, Zagreb, 1968., 96–99, 119–129.

³² Bujanovićevu molbu profesorskom zboru Bogoslovnog fakulteta od 21. lipnja 1886. godine vidi u: AKBFSZ, Spisi, 1886., br. 19; o jednoglasnom prihvaćanju molbe na sjednici profesorskog zbora 3. srpnja 1886. godine vidi u: AKBFSZ, Spisi, 1886., br. 34.

³³ Da je molba primljena dokazuje činjenica da se nalazi pohranjena u Arhivu Sveučilišta u Zagrebu, u: PRSZ, Osobnik I. Bujanovića, 2. omot, broj spisa 1889 (lokalni br. spisa 34).

zbor ponovio svoju molbu Vladi u lipnju 1888. godine, ponovno navodeći Bujanovićeve vrline te važnost postojanja redovitog profesora na specijalnoj dogmatici (nakon odlaska profesora Antona Kržana 1880. godine nema redovitog profesora na katedri specijalne dogmatike), s obzirom na činjenicu da je to bila temeljna disciplina Bogoslovnog fakulteta.³⁴ Isto su učinili treći put u prosincu te godine.³⁵ Kralj je tek 9. srpnja 1889. godine imenovao Bujanovića redovitim profesorom specijalne dogmatike na Bogoslovnom fakultetu.³⁶ Poznato je kako je Bujanović bio štićenik biskupa Strossmayera pri zapošljavanju, a Héderváry je bio sasvim drukčijih političkih uvjerenja od biskupa; stoga se može pretpostaviti kako Bujanović nije bio pogodan za napredovanje.

Tijekom svoje karijere na Bogoslovnom fakultetu Bujanović je predavao posebni dio dogmatike, odnosno specijalnu dogmatiku od 1882./1883., s time da je naziv promijenjen 1920. godine u spekulativnu dogmatiku.³⁷ Čak je šest puta izabran za dekana Fakulteta (1890./1891., 1896./1897., 1899./1900., 1909./1910., 1912./1913., 1919./1920.).³⁸ Bio je i sveučilišni propovjednik od 1885. do 1894. godine, kada je na vlastiti zahtjev razriješen. Naveo je kako mu tiskanje knjige o dogmatici oduzima previše vremena, pa je molio Vladu da ga razriješi službe.³⁹ Postojanje sveučilišnog propovjednika uvjetovano je zakonom o Sveučilištu na mjestu gdje su propisana »pravila o ispunjavanju vjerezakonskih dužnosti za slušače« 1876. godine. No, liberalni zastupnici Sabora Trojedne Kraljevine tu su odredbu sveli na moralnu dužnost. Zanimljivo je kako je upravo Bujanović posljednji vršio službu sveučilišnog propovjednika; nakon njegova povlačenja ona više nije obnavljana.⁴⁰

³⁴ Usp. dopis Dekanata Zemaljskoj vladi od 18. lipnja 1886. godine, u: AKBFSZ, Spisi, 1888., br. 24 i zapisnik sa sjednice profesorskog zbora na kojoj je jednoglasno podržana molba Antona Frankija da se zamoli Zemaljsku vladu imenovati Bujanovića redovitim profesorom, u: AKBFSZ, Spisi, 1888., br. 47.

³⁵ Opetovanu molbu profesorskog zbora za rješavanje predstave o imenovanju Bujanovića, sa sjednice profesorskog zbora od 12. prosinca 1888. godine, vidi u: AKBFSZ, Spisi, 1889., br. 1.

³⁶ O imenovanju vidi u: AKBFSZ, Spisi, 1889., br. 51 i PRSZ, Osobnik I. Bujanovića, 2. omot, broj spisa 1889 (lokalni br. spisa 975).

³⁷ Usp. Tomislav MRKONJIĆ, Ivan Bujanović, 72–73.

³⁸ Podatke o izborima za dekana redom vidi u: AKBFSZ, Spisi, 1890., br. 27; AKBFSZ, Spisi, 1896., br. 44 i 48; AKBFSZ, Spisi, 1899., br. 74; AKBFSZ, Spisi, 1909., br. 40 i 44; AKBFSZ, Spisi, 1912., br. 98; AKBFSZ, Spisi, 1919., br. 135.

³⁹ Bujanovićevu molbu od 27. srpnja 1894. godine Zemaljskoj vladi vidi u: AKBFSZ, Spisi, 1894., br. 54; potvrdu da je Dekanat molbu prosljedio Zemaljskoj vladi vidi u: AKBFSZ, Spisi, 1894., br. 49.

⁴⁰ U već navedenoj *Spomenici u povodu proslave 300-godišnjice Sveučilišta u Zagrebu* stoji kako nakon 1894. godine služba više nije obnavljana, iz čega se može zaključiti da je Buja-

Svakako je važno napomenuti kako je Ivan Bujanović jedini profesor s Bogoslovnog fakulteta koji je u dva mandata izabran za rektora Sveučilišta. Zakonom o Sveučilištu propisan je način izbora rektora, koji se birao periodičnom izmjenom *per turnus* svake godine iz drugog fakulteta sastavnice Sveučilišta, a u početku su to bili Bogoslovni fakultet, Filozofski fakultet i Pravni fakultet. Svaki je Fakultet izaslao četiri člana iz profesorskog zbora (dvojica su morala biti redoviti profesori, a druga dvojica su mogli biti izvanredni profesori ili docenti), te se između njih birao rektor apsolutnom većinom glasova. Tako su rektori birani iz delegacija Fakulteta sastavnica Sveučilišta i isključivo su bili redoviti profesori. Izbor je postao valjan tek banovom potvrdom. Nakon rektorske službe, svaki je rektor postao prorektorom za narednu godinu.⁴¹ Bujanović je bio član delegacije za izbor rektora čak osam puta: 1883., 1887., 1891., 1895., 1898., 1899., 1901. i 1920.⁴² Po ustaljenom običaju nakon izbora rektora održana je javna instalacija na kojoj je odstupajući rektor predao znakove rektorske časti (rektorski lanac i žezlo), a novi rektor održao inauguralni govor, koji je bio usko vezan uz znanstveno područje interesa govornika.⁴³ Bujanović je prilikom prvog izbora za rektora 1891./1892. godine održao govor naslovljen *O kršćanstvu kao principu inteligencije i duši svake kulture*.⁴⁴ Istaknuo je važnost kršćanstva za očuvanje i razvoj kulture, a kao primjer naveo je poganske kulture koje se nisu održale, potom je upozorio na pokušaje osporavanja kršćanske vjere (pogotovo u filozofiji i prirodnim znanostima) i napade na kršćanske dogme, koje su za njega načela vjere i odgovori na pitanja vjere. Navodi životnu snagu kršćanske vjere kao unutarnji princip njezina napretka, tvrdi kako se crkvene znanosti stalno razvijaju, ali njihov razvoj ovisi o vanjskim čimbenicima, npr. pritisku političkih vlasti. Razjašnjava odnos filozofije i kršćanskog nauka od antike do njegova vremena.⁴⁵ Poseban je naglasak stavio na skolastičku filozofiju, ali govorio je i o drugim pravcima filozofije (npr. empirijska filozofija s čijim se načelima ne slaže) i spomenuo je cijeli niz filozofa kao i njihova

nović bio posljednji na toj službi. Više vidi u: Jaroslav ŠIDAK, Sveučilište do kraja Prvog svjetskog rata, 104.

⁴¹ Usp. *Spomenica o 25-godišnjem postojanju Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu*, Zagreb, 1900., 4, 11; Jaroslav ŠIDAK, Sveučilište do kraja Prvog svjetskog rata, 104.

⁴² Usp. Tomislav MRKONJIC, Ivan Bujanović, 74.

⁴³ Usp. Jaroslav ŠIDAK, Sveučilište do kraja Prvog svjetskog rata, 108.

⁴⁴ Dopis odstupajućeg rektora Natka Nodila Dekanatu Bogoslovnog fakulteta u kojem javlja da je ban potvrdio izbor Bujanovića rektorom od 6. srpnja 1891. godine vidi u: AKBFSZ, Spisi, 1891., br. 71.

⁴⁵ Usp. Govor rektora dra. Ivana Bujanovića prigodom inštalacije, u: *Glasnik biskupija Bosanske i Srijemske*, 21 (1891.) 21, 206–210.

učenja.⁴⁶ Na kraju je govorio o skrbi kršćana za razvoj humanističkih znanosti, o klasičnoj naobrazbi koja je njegovana u krilu Crkve, doprinosu na području obrazovanja (škole, sveučilišta).⁴⁷ Govoreći o doprinosu Crkve obrazovanju posebno se osvrnuo na benediktince i isusovce. Zaključuje kako se može spojiti u istoj osobi kršćanin i znanstvenik.⁴⁸ Svojim je govorom Bujanović dokazao neupitan pozitivan utjecaj Crkve u znanosti, umjetnosti, obrazovanju i kulturi, a u XIX. stoljeću, pogotovo u drugoj polovici, kada dolazi do sve većeg širenja liberalnih ideja i sekularizacije društva, ta je problematika bila iznimno zanimljiva u svim europskim zemljama.⁴⁹

Bujanović je kao rektor bio član utemeljitelj literarnoga sveučilišnog društva Zastava, uplativši novčani prinos 1892. godine.⁵⁰ Njegov odstupajući rektorski govor, koliko nam je poznato, onodobne tiskovine nisu prenijele pa nije ni sačuvan.⁵¹

Prilikom drugoga rektorskog mandata, u akademskoj godini 1903./1904., prvi put nije bilo inauguracije i rektorskog govora. Naime, to je bilo za Sveučilište burno doba jer su studenti, pod dojmom sve jače mađarizacije, demonstrirali protiv bana Khuen-Héderváryja. Početkom XX. stoljeća jača kriza dualizma i to ne samo kod nacija koje se bore za svoja prava (Hrvati, Česi), nego i kod samih nositelja dualizma (Austrija i Ugarska). U Ugarskoj jačaju zahtjevi za samostalnom carinskom, trgovačkom i vanjskom politikom te vojskom, odnosno teži se paritetu mađarskih i austro-njemačkih vladajućih elita. U Trojednoj Kraljevini se aktivira Napredna omladina nastala odlaskom studenata na inozemna sveučilišta, većinom praško, gdje su prihvatili ideje Tomáša G. Masaryka o slavenskoj solidarnosti.⁵² Akcija Napredne omladine počinje u ožujku 1903. godine zahtjevima za obnovom financijske nagodbe između Hrvatske i Ugarske (što je Ugarska odbila), skupštinama i demonstracijama na kojima

⁴⁶ Usp. Govor rektora dra. Ivana Bujanovića prigodom inštalacije (Nastavak), u: *Glasnik biskupija Bosanske i Srijemske*, 22 (1891.) 19, 215–219.

⁴⁷ Usp. *Isto*, 222–223.

⁴⁸ Usp. Govor rektora dra. Ivana Bujanovića prigodom inštalacije (Svršetak), u: *Glasnik biskupija Bosanske i Srijemske*, 24 (1891.) 19, 231–233.

⁴⁹ Više o širenju liberalnih ideja Europom u 19. stoljeću pogledati npr. u: Hartmut LEHMANN, *Secularization*, u: Peter N. STEARNS (ur.), *Encyclopedia of European Social History*, II, New York, 2001., 95–100; Oded HEILBRONNER, *The Age of Catholic Revival*, u: Stefan BERGER (ur.), *A Companion to Nineteenth-Century Europe 1789–1914*, Wiley, 2006., 236–247; René RÉMOND, *Religion and Society in Modern Europe*, Oxford, 1999., 135; Hugh McLEOD, *Secularisation in Western Europe, 1848–1914*, New York, 2000., 44–47.

⁵⁰ Usp. *Narodne novine*, 8. II. 1892., 30.

⁵¹ Usp. *Narodne novine*, 20. X. 1892., 240.

⁵² Studentima je zabranjeno studiranje na Sveučilištu u Zagrebu jer su zapalili zastavu s mađarskim nacionalnim bojama prilikom posjeta kralja 1895. godine.

je javno kritiziran ban.⁵³ Krajem svibnja studenti su demonstrirali protiv bana Khuen-Héderváryja postavljanjem vijenca pred spomenik bana Jelačića a vraćajući se s Trga u zgradu Sveučilišta sukobili su se s policijom. Sukob je završio povredom autonomije Sveučilišta jer je najzad policija nasilno ušla u zgradu, zatvorila ulaze i sve koje je tamo našla odvela u pritvor. Studenti su u znak protesta odbili sudjelovati u inauguraciji rektora naredne tri godine, a prva je godina bila upravo u vrijeme novoizabranog rektora Bujanovića, pa je svečana instalacija ukinuta (održana je još samo 1906. godine kada je izabran rektor Bauer).⁵⁴ Bujanovićeve politički stavovi u vrijeme navedenih previranja nisu utvrđeni, što, pak, možemo tumačiti činjenicom kako se nije aktivno bavio politikom.

Tijekom svoje profesorske karijere Bujanović je bio iznimno plodan pisac znanstvenih radova. Objavljivao je ponajviše u *Glasniku biskupija Bosanske i Srijemske, Katoličkom listu* i *Bogoslovske smotri* članke iz raznih područja teologije, nadasve iz dogmatike i morala. Tematika je bila različita, od teološkog tumačenja i povijesnog pregleda katoličkih blagdana, preko obrane katoličkih dogmi i opravdanosti teologije kao znanosti pa do ekumenizma.⁵⁵

U ratnom razdoblju od 1914. do 1918. godine ne nalazimo podatke o Bujanovićevu privatnom životu, no njegova je znanstvena karijera nastavljena istim tempom.⁵⁶ Zadnje je godine Bujanovićeva rada na tadašnjem Rimokatoličkom bogoslovnom fakultetu obilježilo nekoliko molbi za dopust i umirovljenje. Završivši predavanja u ljetnom semestru akademske godine 1919./1920., Bujanović je poslao prvu molbu da mu se odobri dopust u trajanju od narednog zimskog semestra, što mu je i odobreno.⁵⁷ Nakon što je dopust istekao, predavao je u ljetnom semestru akademske godine 1920./1921., pa u jesen 1921. Bujanović ponovno moli dopust za zimski semestar zbog bolesti koja je ostavi-

⁵³ Bilo je demonstracija i među drugim društvenim slojevima. Primjer je demonstracija na željezničkoj postaji u Zaprešiću početkom travnja 1903. godine, kada su seljaci skinuli mađarsku zastavu sa željezničke stanice. Više o događajima krajem XIX. i početkom XX. stoljeća vidi u: Jaroslav ŠIDAK – Mirjana GROSS – Igor KARAMAN – Dragovan ŠEPIĆ (ur.), *Povijest hrvatskog naroda 1860. – 1914. godine*, 152–155, 211–213; Iskra IVELJIĆ, *Prevlast unionista. Hrvatske zemlje od 1883. do 1903. godine*, u: Josip BRATULIĆ – Josip VONČINA – Antun Dubravko JELIČIĆ (ur.), *Hrvatska i Europa: kultura, znanost i umjetnost*, IV, 93–96.

⁵⁴ Usp. *Obzor*, 20. X. 1906., 278.

⁵⁵ Usp. Tomislav MRKONJIĆ, *Ivan Bujanović*, 79–85.

⁵⁶ Popis Bujanovićevih djela u razdoblju od 1914. do 1918. godine vidi u: Tomislav MRKONJIĆ, *Ivan Bujanović* (diplomski rad), 50.

⁵⁷ Odobrenje Bujanovićeve molbe vidi u: PRSZ, *Osobnik I. Bujanovića*, 1. omot, broj spisa X 1914/70 (lokalni br. spisa 21 742).

la traga na njegovo zdravlje.⁵⁸ Prema sačuvanoj liječničkoj potvrdi riječ je bila o dizenteriji (griži).⁵⁹ Dopust u zimskom semestru akademske godine 1921./1922. nije mu odobren jer je dobio dopust za zimski semestar prošle godine.⁶⁰ Kako sam Bujanović objašnjava, ovdje se zapravo radilo o uobičajenoj praksi da se državnim činovnicima pred mirovinu odobri dopust od jedne godine, no, kako mu je dopust odbijen i ta povlastica uskraćena, odlučio je u listopadu 1921. godine tražiti umirovljenje.⁶¹ Ipak, samo dva mjeseca kasnije se predomislio i povukao zahtjev za mirovinom, te se vraća predavanjima u ljetnom semestru akademske godine 1921./1922.⁶² Konačno, kralj je svojim ukazom od 22. studenog 1922. godine umirovio Bujanovića i potvrdio odlikovanje koje je predložio profesorski zbor Rimokatoličkoga bogoslovnog fakulteta,⁶³ ordenom Svetog Save III. reda.⁶⁴ Rimokatolički bogoslovni fakultet mu je također zahvalio na »odličnom i neumornom radu kako na književnom tako na nastavničkom polju«⁶⁵.

Požurivanje mirovine i traženje dopusta može se obrazložiti željom da dovrši svoje znanstvene radove, odnosno kako bi mogao privesti kraju tisak svoje zadnje objavljene knjige *Kristologija i soteriologija (ili nauk Katoličke crkve o Utjelovljenom Sinu Božjem i Djelu Otkupljenja*, tiskane 1922. godine u Osijeku.

Činjenica da je Bujanović »preživio« niz različitih državnih uprava – počevši s umjerenim banom L. Pejačevićem, potom dvadesetogodišnju mađarizaciju bana Héderváryja, politička previranja uoči Prvoga svjetskog rata, sam rat i stvaranje nove Države Slovenaca, Hrvata i Srba, a potom i Kraljevine Srba,

⁵⁸ Bujanovićevu molbu od 21. listopada 1921. godine vidi u: AKBFSZ, Spisi, 1921., br. 219.

⁵⁹ Liječničku potvrdu od 19. rujna 1921. godine vidi u: PRSZ, Osobnik I. Bujanovića, 1. omot, broj spisa X 1914/70 (lokalni br. spisa 195).

⁶⁰ Odbijenicu molbe za dopust 14. listopada 1921. godine vidi u: PRSZ, Osobnik I. Bujanovića, 1. omot, broj spisa X 1914/70 (lokalni br. spisa 1090).

⁶¹ Bujanovićev dopis Povjereništvu za prosvjetu i vjere od 24. listopada 1921. godine vidi u: PRSZ, Osobnik I. Bujanovića, 1. omot, broj spisa X 1914/70.

⁶² Dekanat Katoličkoga bogoslovnog fakulteta šalje Povjereništvu za prosvjetu i vjere Bujanovićev dopis u kojem tvrdi kako se oporavio i spreman je predavati te povlači molbu za mirovinu. Dopis od 29. prosinca 1921. godine vidi u: PRSZ, Osobnik I. Bujanovića, 1. omot, broj spisa X 1914/70 (lokalni br. spisa 300).

⁶³ Molba profesorskog zbora Rimokatoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca za Bujanovićevo umirovljenje upućena je Odjeljenju za prosvjetu i vjere 21. listopada 1922. godine. Profesorski zbor hvali Bujanovića kao vrhunskog intelektualca, revnog profesora, časnog svećenika i pravog domoljuba. Molbu vidi u: PRSZ, Osobnik I. Bujanovića, 1. omot, broj spisa X 1914/70 (lokalni br. spisa 295).

⁶⁴ Dopis Odjeljenja za prosvjetu i vjere Dekanatu Rimokatoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca od 22. siječnja 1923. godine vidi u: AKBFSZ, Spisi, 1923., br. 28.

⁶⁵ Dopis Dekanata Rimokatoličkoga bogoslovnog fakulteta Bujanoviću od 26. siječnja 1923. godine vidi u: AKBFSZ, Spisi, 1923., br. 38.

Hrvata i Slovenaca – zacijelo je bila moguća zbog njegove javne političke neutralnosti. Bujanović nije bio član ni jedne političke stranke, niti je javno istupao političkim govorima. Zanimljivo je svjedočanstvo Bujanovićeve sposobnosti da je upravo u vrijeme bana Héderváryja i previranja u Trojednoj Kraljevini 1894. godine dobio od Zemaljske vlade financijsku potporu za tiskanje svoje knjige iz dogmatike *Eshatologija*, koja je doista izašla iz tiska iste godine u Zagrebu.⁶⁶ Sljedeće je godine pokušao ponovno dobiti potporu za tiskanje knjige *O svetim sakramentima*, no ta je molba odbijena bez obrazloženja.⁶⁷ Ipak, 1895. godine tiskan je prvi svezak edicije *Sveti sakramenti po nauku Katoličke Crkve*.⁶⁸ Činjenica da je Bujanović dva puta biran za rektora (1891./1892. i 1903./1904.) u vrijeme banovanja Khuen-Héderváryja, dokaz je da se nije aktivno bavio politikom. Budući da je riječ o razdoblju neskrivene mađarizacije, jasno je kako pristaša politike protivne Héderváryju (Neovisna narodna stranka ili Stranka prava) nije mogao biti rektor Sveučilišta ili profesor. Dokaz da je to tako jest slučaj prisilno umirovljenih, politički nepoćudnih profesora Antona Frankija 1891. godine i Đure Šurmina, dekana Filozofskog fakulteta, 1908. godine.⁶⁹ Anton Franki je, kao i Bujanović, bio profesor Bogoslovnog fakulteta, rektor Sveučilišta u mandatu 1888./1889. godine i prijatelj biskupa Strossmayera. Opušten je sa Sveučilišta zbog izvještaja napisanog nunciju u Beču o situaciji u Zagrebačkoj biskupiji, odnosno pisao je protiv mađarizacije, bana Héderváryja i zagrebačkog nadbiskupa Josipa Mihalovića (1870. – 1891.), sklonog banovoj politici.⁷⁰ Navedeno je dokaz kako banov neistomišljenik nije mogao opstati u državnoj službi na visokoj poziciji. S druge je strane jasno da Bujanović nije mogao biti pristaša mađarizacije ako je bio blizak biskupu Strossmayeru.

Upravo iz činjenice da je Bujanović bio blizak biskupu Strossmayeru može se zaključiti da su bili sličnih političkih stavova, ali se Bujanović suzdržavao od politike i javnih istupa u tom smislu. No, premda nisu pronađeni egzaktni dokazi o Bujanovićeveu političkom opredjeljenju, kada je riječ o stavovima ve-

⁶⁶ Bujanovićeveu molbu i potvrdu da su mu odobrena sredstva za tiskanje u iznosu od 2 000 forinti vidi u: AKBFSZ, Spisi, 1894., br. 23 i 27.

⁶⁷ Bujanovićeveu molbu i odbijenicu Zemaljske vlade vidi u: AKBFSZ, Spisi, 1895., br. 28 i 33.

⁶⁸ Ivan BUJANOVIĆ, *Sakramenti u opće, krst, potvrda i euharistija*, I, Zagreb, 1895.; Ivan BUJANOVIĆ, *Pokora, posljednje pomazanje, sv. red i ženidba*, II, Zagreb, 1898.

⁶⁹ Mirjana GROSS, *Studentski pokret 1875–1914*, u: Jaroslav ŠIDAK (ur.), *Spomenica u povodu proslave 300-godišnjice Sveučilišta u Zagrebu*, I, 1969., 463–464; Tihana LUETIĆ, *Studenti Sveučilišta u Zagrebu (1874–1914)*, Zagreb, 2012., 389.

⁷⁰ Više vidi u: Ana BIOČIĆ, *Svećenik, intelektualac i rektor Sveučilišta Anton Franki (1844.–1908.) – disciplinski ili politički proces*, u: *Croatia christiana periodica*, 39 (2015.) 75, 121–138.

zanima uz odnos Crkve i liberalizma, bio je vrlo jasan. Biskup je svakako morao biti zadovoljan Bujanovićevim člancima u kojima je branio Crkvu i njezina prava u društvu, pred zahtjevima liberalizma. Kao primjer može poslužiti i njegov već navedeni rektorski govor u kojem je, između ostalog, istaknuo kako kršćanstvo i znanost ne samo da mogu surađivati, nego je suradnja nužna, čime je odgovorio na optužbe kako je teologija nazadna. U članku »Je li katolička crkva intolerantna« brani Crkvu od napada glede odabira kumova pri krštenju (argumentira zašto kumovi moraju biti katolici i postavlja pitanje kako se isto pravilo kod protestanta ne uzima kao kršenje slobode) ili glede nepripuštanja svih vjernika pričesti i ispovijedi.⁷¹ Protivno tadašnjim liberalnim zakonima, koji su u Austriji bili ozakonjeni već 1867. i 1868. godine, a u Ugarskoj 1894. godine,⁷² Bujanović je tvrdio kako samo Crkva ima pravo sklapati brakove, a tu je tezu razložio s teološke strane, osvrnuvši se i na miješane brakove.⁷³ Potom je obrazložio razloge uskrate prava na vjerski pokop (ne zato što je Crkva protiv pokojnika, već da bi se pozitivno utjecalo na žive vjernike).⁷⁴ Konačno, progovorio je o nauku spasenja i ulozi Katoličke crkve kao jedine spasonosne, napomenuo je kako je važna, osim Katoličke crkve kao posrednice, i milost Božja. Zaključio je da su fraze poput »sloboda savjesti i prosvjeta i tolerancija«, na osnovi kojih se traže promjene u učenju Crkve, napad i atentat na njezin opstanak.⁷⁵ Tumačenjem sakramenata Bujanović je opravdao stavove Crkve zbog kojih je u XIX. stoljeću često bila napadana od liberala i optuživana da je nazadna ili netolerantna. Tu se jasno razabire kako je Bujanović branio Crkvu i očito je da se protivio tekovinama liberalizma koje su sve više zadirale u prava Crkve. Očekivano je da je biskup Strossmayer bio zadovoljan takvim stavovima, najzad i sam je pisao poslanice slične tematike.⁷⁶ Da mu je biskup bio naklonjen svjedoči također imenovanje Bujanovića u studenom 1889. godine prisjednikom đakovačkog Duhovnog stola.⁷⁷ Bio je također ak-

⁷¹ Usp. Ivan BUJANOVIĆ, Je li katolička crkva intolerantna?, u: *Glasnik biskupija Bosanske i Srijemske*, 18 (1890.) 18, 193–194.

⁷² Godine 1894. ugarska je vlada donijela zakone o civilnom braku, rastavi i civilnim matičnim knjigama. Više vidi u: Mario STRECHA, *Katoličko hrvatsvo*, Zagreb, 1997., 2–5, 53–56; Dalibor ČEPULO, Izgradnja modernih mađarskih političkih i državnopravnih institucija 1790.–1880., u: *Vladavina prava*, 3 (1999.) 3–4, 23–27.

⁷³ Usp. Ivan BUJANOVIĆ, Je li katolička crkva intolerantna?, 210–212.

⁷⁴ Usp. *Isto*, 240–241.

⁷⁵ Usp. *Isto*, 245–246.

⁷⁶ Više vidi u: Drago ILIĆ, Problematika braka i obitelji u okružnicama i poslanicama biskupa J. J. Strossmayera, u: *Obnovljeni život*, 68 (2013.) 4, 533–549; Drago ILIĆ, Tematika školstva i vjeronauka u okružnicama i poslanicama biskupa Strossmayera, u: *Crkva u svijetu*, 49 (2014.) 1, 106–125.

⁷⁷ Usp. Tomislav MRKONJIĆ, Ivan Bujanović, 75.

tivan član, te od 1899. do 1901. godine blagajnik Društva sv. Jeronima.⁷⁸ To se društvo prvenstveno bavilo tiskanjem nabožne literature, ali i one iz književnosti ili kulture.

Posljednje godine života Bujanović je proveo u Zagrebu i na slavonskom imanju Mandićevci, koje je naslijedio. Osim već navedenog odlikovanja od strane državnih vlasti, odlikovan je i od crkvenih vlasti, naime papa Benedikt XV. odlikovao ga je u prosincu 1914. godine čašću apostolskog protonotara.⁷⁹ Preminuo je u Zagrebu 28. ožujka 1927. godine, zaduživši Katolički bogoslovni fakultet ali i teološku znanost, poglavito njezin dogmatski dio.

2. O djelu *Mariologija to jest nauk Katoličke Crkve o Blaženoj Djevici Mariji Materi Božjoj*

Bujanovićeva *Mariologija* prva je sustavna knjiga o toj temi na hrvatskome jeziku,⁸⁰ i time svakako možemo opravdati njezinu vrijednost. Povod svoje- ga pisanja Bujanović većinom otkriva već u posveti: »Na slavu i hvalu Prijestolju Mudrosti i pomoćnici kršćana povodom dvadesetpet-godišnjice Hrvatskoga kraljevskog sveučilišta Franje Josipa I. i dvadesetpet-godišnjice svoga misništva.« U Predgovoru Blaženu Djevicu Mariju opisuje kao »najmoćniju i poslije Isusa Krista prvu i pravu posrednicu Boga i ljudi«⁸¹. Odmah na početku ističe usku povezanost Krista i Marije, kao i neodjeljivost njezina naslova »mati Sina Božjega« od Isusa Krista, Bogočovjeka.⁸² Bogomajčinstvo je temeljna kategorija Bujanovićeve mariologije. Iz njega izvodi Marijine povlastice te zaključuje da Isusova izvrsnost prelazi na nju na način da nije sagriješila kao ni on, da je majka Božje milosti, kao što je on sama milost, da su oboje djevičanski, nakon smrti sačuvani od raspadanja, on uskrišen, ona uznesena, te da su oboje uzneseni na nebesa.⁸³

U knjizi redom izlaže da je Marija: 1) Bogorodica – prava mati Božja; 2) bez ljage istočnoga grijeha začeta i bez osobnoga grijeha; 3) uvijek djevica; 4) poslije smrti dušom i tijelom uznesena; 5) kod Boga je naša posrednica; 6) treba ju više štovati nego druge svece. To je ujedno shema prvoga dijela gdje autor na

⁷⁸ Usp. Josip BUTURAC, *100 godina Hrvatskog književnog društva sv. Jeronima (1868.) – svetog Ćirila i Metoda (1968.)*, Zagreb, 1968., 14.

⁷⁹ Usp. Tomislav MRKONJIĆ, Ivan Bujanović, 75–77.

⁸⁰ Usp. Alojzije VINCETIĆ, *Mariologija*, u: *Glasnik biskupija Bosanske i Srijemske*, 27 (1899.) 20, 165–168.

⁸¹ Ivan BUJANOVIĆ, Predgovor, u: Ivan BUJANOVIĆ, *Mariologija*, Zagreb, 1899.

⁸² Ivan BUJANOVIĆ, *Mariologija*, 2.

⁸³ *Isto*.

102 stranice minuciozno izlaže svoju mariologiju, a potom u *Dodatku* nastavlja sa svetkovinama Blažene Djevice Marije na 73 stranice.⁸⁴ Ovdje ćemo se, poradi prirode ovoga rada, usredotočiti na prvi dio, koji zapravo čini središte Bujanovićeve mariološke misli, te ćemo pritom pratiti logiku njegova izlaganja.

2.1. Bogorodica

Uz članak vjere koji govori da je Marija Bogorodica,⁸⁵ Bujanović ukratko pojašnjava nestorijansku kontroverziju. Paralelno ističe važnost pojmova *theotokos* i *homoousious* u smislu utjelovljenja Božjega Sina kojega rađa – Bogorodica. U vrijeme Efeza taj je naslov označavao najkraći oblik vjerovanja u utjelovljenje Isusa Krista i Marijino pravo bogomajčinstvo.⁸⁶ Bujanović navodi potvrde tog naslova poslije Efeškoga koncila na Carigradskom i Prvom lateranskom koncilu. Ipak, ističe da Bogorodica nije rodila božansku narav, ali jest onu ljudsku, koju Isus ima od nje »u času začetka hipostatskog sjedinjenja sa Sinom Božjim«⁸⁷. Marija je, dakle, rodila tijelo pravoga Boga pa je stoga Bogorodica. Tijelo i duša su se sjedinili u jednu cjelinu (*substantialiter*).⁸⁸ Pritom zanimljivo upozorava da nije prikladno govoriti da su Joakim i Ana »djed i baba – božji.«⁸⁹

Naslov Bogorodica u sebi iskazuje otajstvo utjelovljenja,⁹⁰ jednost Kristove božanske osobe i dvojstvo naravi. »Prva osoba presvetoga Trojstva Bog otac

⁸⁴ Bujanović obrađuje sljedeće svetkovine: Zaručenje Bl. Djevice Marije, Svijećnica ili Očišćenje Bl. Dj. Marije, Blagovijest ili Navještenje, Sedam Žalosti Blažene Dj. Marije, Pohod BDM, Majka Božja Karmelska ili Škapular BDM, Sniježna Gospa, Uznesenje, Rođenje, Ime Marije, Svetkovina S. Marije od Plate, Svetkovina Čisla ili Krunice, Svetkovina zaštite BDM, Prikazanje BDM, Bezgrešno začće, Svetkovina Prenosa Svete Kuće Lauretske, Očekivanje poroda BDM, Svetkovanje subote na čast BDM.

⁸⁵ U Efezu 431. Marija je proglašena Bogorodicom (Θεοτόκος) protiv Nestorija. Naziv »Bogorodica« proizlazi iz hipostatskog sjedinjenja dviju naravi u jednu osobu. Taj naziv nipošto ne znači da je ona rodila božansku narav – ona je od vječnosti i nije stvorena u vremenu. No, u času začća dogodilo se hipostatsko sjedinjenje, pa iz toga proizlazi i njezin naslov Bogorodice. Usp. Heinrich DENZINGER – Peter HÜNERMANN (ur.), *Zbirka sažetaka vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i čudoređu*, Đakovo, 2002., br. 252. (dalje: DH).

⁸⁶ Usp. Ivan BUJANOVIĆ, Uzrok naše radosti, u: *Katolički list*, 7. V. 1914., 233.

⁸⁷ Ivan BUJANOVIĆ, *Mariologija*, 8.

⁸⁸ Bujanović, naime, koristi sliku naravnog začća pri kojem se tijelo i duša sjedinjuju, a tako je i Marija začela tijelo koje se u istom času sjedinilo s hipostazom Sina Božjega. Ona je, stoga, rodila i pravoga Boga, Sina Božjega te joj iz toga razloga i pripada naslov Bogorodice. Usp. Ivan BUJANOVIĆ, *Mariologija*, 8.

⁸⁹ Ivan BUJANOVIĆ, *Mariologija*, 9.

⁹⁰ Bujanović u svojem članku u povodu Blagovijesti ističe trojstvenu dimenziju događaja utjelovljenja i tumači zašto se ističe da je Marija začela od treće božanske osobe. Usp. Ivan BUJANOVIĆ, Anđeo Gospodnji navijesti Mariji i ona začće od Duha svetoga, u: *Katolički list*, 30. III. 1916., 143.

i Marija imaju jednoga te istoga Sina, dakako svako od njih po drugoj naravi.«⁹¹ Isus je Bog, a Marija je njegova majka – Bogorodica. Time se izriče otajstvo utjelovljenja jer, iako znamo da je ona Isusova majka po čovještvu, ona je Bogorodica jer je Isus Bog u jedinstvu osobe, što se tim naslovom potvrđuje.⁹²

2.2. Marija – djevičanska mati

Nakon kraćeg obrazlaganja prve marijanske dogme, Bujanović prelazi na drugu⁹³ i navodi »ebionite, cerintiane i Karpokracijance«,⁹⁴ kao i liberalne teologe protivnike Marijina djevičanstva, te njihov nauk koji Isusovo rođenje smješta u naravni red.⁹⁵ Marijino djevičanstvo potkrepljuje navodima iz Staroga i Novoga zavjeta, učenjima otaca i crkvenim učenjem. Smatra većim čudom Marijino djevičanstvo u porodu, nego ono u začetku, odnosno začecu.⁹⁶

Začće i rođenje spominje kao uvjete »pravog materinstva«. Ističe crkveni nauk koji drži Mariju i majkom i djevicom, i to vazda Djevicom (*ante partum, in partu et post partum*). Ona je začela po riječi – *verbo*, i po vjeri – *fide*, »bez pohotnog ganuća koje se inače javlja kod naravskoga začetka«⁹⁷. Zanimljivo je da Marijin porod karakterizira kao bezbolan. Bujanović citira Lk 2,7: »I rodi svojega prvenca i *povi ga i metnu ga u jasje*«, kako bi potvrdio da u porodu nije povrijeđeno Marijino djevičansko krilo, te ga je rodila bez boli i trudova jer kod poroda nije trebala tuđe pomoći. Ipak, on navodi i drukčija mišljenja, kao primjerice, Origenovo i Tertulijanovo, jer oni žele istaknuti pravo rođenje, što se prema njima kosi sa djevičanstvom.⁹⁸ On činjenicu njezina djevičanskog rađanja izravno povezuje s činjenicom bezbolnog poroda: »Budući da je Marija

⁹¹ Ivan BUJANOVIĆ, *Mariologija*, 12.

⁹² Usp. Jean GALOT, *Mariologija, Bog i žena – Marija u spasenijskom djelu*, Đakovo, 2001., 96–117.

⁹³ Marijin naslov »Djevica«, odnosno »vazda Djevica« nalazi se već u prvim simbolima vjere: Apostolskom simbolu (usp. DH 10–11), Simbolu Prvoga carigradskog koncila (usp. DH 150), a spominju ga i Efeški koncil (usp. DH 252) i Kalcedonski simbol (usp. DH 301), a taj joj naslov pridaje i Sveto pismo (usp. Mt 1,23; Lk 1,26–27; 1, 34–35). Marija je začela kao djevica i pritom Bujanović slijedi tradicionalno tumačenje prema kojemu je Marija i prije navještenja u braku s Josipom namjeravala živjeti djevičanski. Više o različitim tumačenjima toga pitanja vidi: Vlado KOŠIĆ, *Marija, majka Sina Božjega. Skripta iz mariologije* (za privatnu uporabu studentima), 20–21.

⁹⁴ Ivan BUJANOVIĆ, *Mariologija*, 13. Više o tim judeokršćanskim gnostičkim sljedbama vidi u: Angelo DI BERARDINO (ur.), *Nuovo dizionario patristico e di antichità cristiane*, I, Genova – Milano, 2006.

⁹⁵ Usp. Ivan BUJANOVIĆ, *Mariologija*, 13.

⁹⁶ Usp. *Isto*, 19.

⁹⁷ *Isto*, 15.

⁹⁸ *Isto*, 19–20.

djevica rodila, a ono otuda izlazi, da je rodila bez boli.«⁹⁹ Dakako, svoju tvrdnju potkrepljuje crkvenom izjavom Trulanskog sabora iz 680. godine: »Absque ullo dolore Virginis partum fuisse confitemur, ut qui sine semine constitutus sit.« No, bez obzira na to što u ovom slučaju on ne pripisuje bol njezinu rađanju kao svojevrsnoj adamovskoj baštini za grijeh, Bujanović na više mjesta ističe da je Adam Marijin praotac.

Komentirajući zakon iz Lev 12,2 ističe da se neke stvari ne mogu primijeniti na Mariju jer nije riječ ni o naravnom začecu ni o bilo čijem rođenju. No, zaključuje da se Marija ipak podvrgla Mojsijevim propisima jer, premda čista, u poniznosti je slična Sinu koji se isto tako, primjerice, krstio, premda je bio čist od grijeha. Njezino je djevičanstvo, također, prema Bujanovićevim riječima, odraz Božje svemogućnosti, kao što su to i drugi primjeri iz povijesti spasenja. I crkveni oci (uz ovu vjersku istinu Bujanović izdvaja Efrema Sirca i Ćirila Jeruzalemskog) i skolastici, kao i sama Crkva, kroz sva stoljeća tvrde da je Marija kao djevica rodila. Bujanović navodi Rimski koncil 390., koji to potvrđuje protiv krivovjerca Jovinijana, zatim koncile u Efezu i Kalcedonu.¹⁰⁰ O toj temi više progovara u članku u kojem se detaljnije bavi tom tematikom,¹⁰¹ obrazlažući i liturgijski aspekt nastajanja svetkovine Očišćenja Marijina.

Bujanović izlaže određene prijepore i suprotstavljena mišljenja glede Marijina djevičanstva i nakon poroda.¹⁰² Od crkvenih koncila izdvaja Lateranski iz 649. godine i Treći carigradski iz 680. godine, kao i nauk sv. Tome koji utrobu Djevice uspoređuje sa svetištem tijela Kristova kojega nije smio okaljati čovjek.¹⁰³

Nakon glavnog izlaganja, Bujanović u dvije bilješke izlaže odgovore na pitanja: »Je li Marija bila udana za Josipa i jesu li sklopili ženidbu, ili je samo bila njegova zaručnica? I ako je sklopila ženidbu, može li to biti u skladu s njezinim zavjetovanjem da će ostati vazda djevica?« Na prvo pitanje odgovara da je bila riječ o ženidbi koja nije konzumirana, dok na drugo odgovara da se

⁹⁹ Isto, 24.

¹⁰⁰ Usp. Isto, 23–24.

¹⁰¹ Usp. Ivan BUJANOVIĆ, Svetkovina Očišćenja Bl. Dj. Marije ili Svjetlog Marinja, u: *Katolički list* 5 (29. siječnja 1914.) 65, 33–35.

¹⁰² Tako objašnjava da npr. Marija nije imala druge djece s Josipom jer se, među ostalim, zavjetovala prije začeca na djevičanstvo, pojašnjava i krivo protumačene veznike koji u egzegezi biblijskih tekstova posve mijenjaju značenje. Isto tako ističe da sam pojam *prvorodenca* ne uključuje po sebi da su postojala i druga djeca nakon Isusa jer se naziv odnosi na onoga koji se prvi rodi bez obzira na daljnje potomstvo. Konačno, tumači i problematično mjesto u Mk 6,3 koje govori o »braći Gospodinovoj«, te pojašnjava da je riječ o rođacima koje je uvriježeno bilo zvati braćom. Usp. Ivan BUJANOVIĆ, *Mariologija*, 24–28. O temi Marijina djevičanstva nakon Isusova rođenja vidi: Jean GALOT, *Mariologija, Bog i žena – Marija u spasenjskom djelu*, 182–190.

¹⁰³ Usp. Ivan BUJANOVIĆ, *Mariologija*, 28.

doista zavjetovala što je vidljivo iz njezina odgovora anđelu (usp. Lk 1,34), što potvrđuju i crkveni oci (navodi Augustinov odgovor i onaj Ivana Krizostoma). No, Bujanović postavlja pitanje, ako je ona svoje tijelo posvetila Bogu, kako je mogla sklopiti savez i s mužem? Na to odgovara da je Blažena Djevica prije sklapanja ženidbe, jednako kao i Josip, znala da su oboje pristali biti dijelom takve odluke, odnosno da će posebnim putem roditi dijete i da neće biti druge djece.¹⁰⁴

2.3. Marija začeta bez istočnoga grijeha

Dogmi o Bezgrešnom začecu Marije proglašenoj 1854. godine bulom *Ineffabilis Deus*¹⁰⁵ Bujanović posvećuje najviše pažnje i najopširnije je obrađuje, što je razumljivo s obzirom na vrijeme nastanka dogme, odnosno pisanja njegova djela. Prije samog dokazivanja nauka, govori o smislu i značenju papinske konstitucije kojom je dogma proglašena. Izlažući način na koji se prenosi istočni grijeh od Adama, ističe Marijinu očuvanost od grijeha zbog posebne milosti i povlastica. Pojašnjava:

»Marija dakle nije kao Isus Krist sama po sebi, svojom osobom, svojim dostojanstvom i moći izuzeta od grijeha Adamova, nego je izuzeta po milosti božjoj zaradi zasluga Isusa Krista. Zato je i ona kao i svi drugi otkupljena od istočnoga grijeha cijenom krvi Kristove. Isus Krist je i njezin kao i svih drugih ljudi otkupitelj, spasitelj. Razlika je samo ta, da je Bog Mariju zaradi zasluga Kristovih *sačuvao*, da ne upadne u grijeh Adamov, a druge ljude milost božja zaradi zasluga Kristovih *izbavlja* iz toga grijeha, u koji svi ljudi upadaju.«¹⁰⁶

Marija je, dakle, u prvome času svojega začeca – *in primo instanti suae conceptionis* – bila očuvana od istočnoga grijeha. Međutim, Bujanović tumači, to nipošto ne znači da je bila očuvana i od posljedica toga grijeha, kao što su smrt i bol. Dakle, premda se bol i smrt tradicionalno dovode u vezu s kaznom za grijeh, u njezinu su slučaju bili posljedicom grijeha jer je Adam ipak bio i njezin praotac.¹⁰⁷

Premda priznajući kako Sveto pismo nigdje izrijeком ne objavljuje tu istinu, Bujanović ipak povezuje takozvano *Protoevanđelje*, neke dijelove Pjesme

¹⁰⁴ Usp. *Isto*, 33–34.

¹⁰⁵ Usp. DH, br. 2803–2804.

¹⁰⁶ Ivan BUJANOVIĆ, *Mariologija*, 36.

¹⁰⁷ Usp. *Isto*, 37.

nad pjesmama, Psalam 45 kao i raznorazne starozavjetne slike i tipove (Noina arka, šiba Aronova i sl.) kao one koji toj dogmi govore u prilog.

U doba svetih otaca, ističe Bujanović, nije se o toj istini raspravljalo zato što ona kao takva nije ni dovedena u pitanje, što se, među ostalim, vidi po imenima koja su joj pridijevali: *sveta, neokaljana, nevinna, netaknuta od svakog grijeha, blagoslovljena*.¹⁰⁸ Štoviše, nju se suprotstavlja grešnoj i neposlušnoj Evi. Nadalje, Bujanović izlaže kako se u Crkvi od davnina vjerovalo u istinu Marijina bezgrešnog začeca.¹⁰⁹

Bujanović također izrijekom navodi pape koji su širili nauk i svetkovinu Bezgrešnog začeca: Siksto IV. 1476. godine potvrđuje svetkovinu Bezgrešnog začeca i potvrđuje nauk njezina bezrešnog začeca; Inocent VIII. potvrđuje ženski red Neoskvrnjelog začeca; Pio V. godine 1570. uvrštava svetkovinu u rimski brevijar i crkveni kalendar; Pavao V. godine 1616. potvrđuje bulu pape Siksta IV. koja zabranjuje učenje o Marijinu istočnom grijehu, dok Grgur XV. (1622.) i Aleksandar VII. (1661.) također svojim dekretima potvrđuju prijašnje odredbe. Aleksandar VII. izdao je i konstituciju (8. XII. 1661.) *Sollicitudo omnium Ecclesiarum*, kojom potvrđuje nauk o bezgrešnom začecu Marijinu, iz čega je vidljiv nauk Apostolske Stolice i prije negoli je proglašen dogomom. Osim toga, tu su još i Klement XI. (1708.), koji Bezgrešno začecje proglašava blagdanom i Benedikt XIV., koji u svojem djelu *De festis Iesu Christi et Mariae* potvrđuje taj nauk.¹¹⁰ Nadalje, i crkveni koncili su isticali da je Marija bila viša i od anđela (koji nisu imali istočnoga grijeha), kako to izriče Drugi nicejski koncil 787. godine. Na tom su tragu i koncil u Bazileji koji uči da je Marija očuvana od svakoga grijeha, kao i pokrajinski koncil u Avignonu 1457. godine.

Na kraju, Bujanović razlaže spor o pitanju bezgrešnog začeca Marijina. Naime, Bernarda iz Clairveauxa spominje kao povod da su se oko toga pitanja sporile dvije škole – dominikanska i franjevačka. Prvi su pobijali bezgrešno začecje, a potonji ga opravdavali. Nadalje, i sv. Toma govori potvrdno o bezgrešnom začecu u 1. sent. dist. 44. q. 1. a. 3, dok se na drugim mjestima (3 sent. dist. 3. q. 1. a. 1.; 3. q. 27. a. 2.) čini da govori suprotno i time staje uz bok dominikanskoj školi. No, Bujanović razborito zaključuje da su razlozi iz kojih su i Bernard iz Clairveauxa i Toma Akvinski imali prigovore bezgrešnom začecu

¹⁰⁸ Usp. *Isto*, 45.

¹⁰⁹ Bujanović pojedinačno navodi svjedočanstva koja govore u prilog dogmi o bezgrešnom začecu Marije i to: svećenika Crkve ahajske, sv. Ćfrema, sv. Augustina i njegovu raspravu sa pelagijancem Julijanom, Ivana Damašćanskog, sv. Anselma, Alberta Velikog, sv. Bernardina Sijenskog, svjedočanstva liturgijskih knjiga (liturgiju sv. Marka, sv. Bazilija, sv. Sabe), spominje i nastanak blagdana Bezgrešnog začeca. Usp. *Isto*, 43–51.

¹¹⁰ Usp. *Isto*, 53–56.

dvojaki: prvo, što im se to činilo nemogućim u sebi, a drugo, jer su smatrali da povlasticu bezgrešnog začeca može imati samo Isus Krist.¹¹¹ No, premda su se oni svojim razmišljanjem razlikovali od nauka Crkve, Bujanović u tome ne vidi ništa sporno jer se tada još nije radilo o članku vjere nego o pobožnom mišljenju. U svojoj konačnoj bilješci na kraju izlaganja o toj vjerskoj istini, Bujanović još jednom naglašava da je Marija »jedina sačuvana od svake tjelesne pohote, i to je svakako povlastica jedina svoje vrste«¹¹² i za nju Crkva vjeruje da nije učinila ni jedan osobni grijeh.

2.3.1. Čista od grešne pohote

Iz vjerskog članka proizlazi da Marija, budući da nije imala istočnoga grijeha, nije imala neuredne pohote. Bujanović piše kako se Trident tu naslanja na Pavla koji pohotu naziva grijehom jer proizlazi iz grijeha i njemu vodi. Sv. Toma je bio mišljenja da je Marija u početku imala pohotu koja je po milosti bila sputana, a kada je začela Isusa, posve je od nje bila oslobođena. Bujanović zaključuje da je Toma tako naučavao iz istog razloga zbog kojega se bojao izravno naučavati Marijino bezgrešno začecje, dakle, da ne umanjí svetost Isusovu. S druge strane, oni koji, za razliku od Tome, potvrđuju Marijino bezgrešno začecje, smatraju da je Marija »od početka ukrašena bila milošću posvetnom i od početka bila u stanju prve nevinosti – *in statu originalis innocentiae*«¹¹³. No, premda čista od pohote, Marija je imala na sebi posljedice grijeha kao što su smrt, bol i druga stradanja, kao što je to i njezin Sin na sebe preuzeo.

2.3.2. Čista od svakoga grijeha

Bujanović navodi Tridentski koncil (kan. 23)¹¹⁴ i osudu pape Pija V. (1563.) Bajove izreke.¹¹⁵ Iz istine da je Marija čista od istočnoga grijeha, još više proizlazi

¹¹¹ Usp. *Isto*, 66.

¹¹² *Isto*, 69.

¹¹³ *Isto*, 73.

¹¹⁴ Trident određuje: »Si quis hominem semel justificatum dixerit... posse in tota vita peccata omnia, etiam venialia vitare, nisi ex speciali Dei privilegio, quemadmodum de B. Virgine tenet Ecclesia, anathema sit.« – »Tko kaže da jednom opravdan čovjek ne može više sagriješiti... da se kroz čitav život mogu izbjegavati svi grijesi, pa i laki, osim po posebnoj Božjoj povlastici, kao što Crkva drži o blaženoj Djevici, neka bude kažnjen anatemom« (DH 1573).

¹¹⁵ Bajusovo učenje da je čovjek poslije grijeha prvih ljudi nesposoban činiti dobra djela te može samo griješiti, osuđeno je bulom papa Pija V. *Ex omnibus afflictionibus* 1567. godina, a izreka glasi: »Nemo praeter Christum est absque peccato originali et hinc B. Virgo

činjenica da je bila čista i od osobnoga grijeha, zaključuje Bujanović. U tom smjeru navodi potvrde u crkvenih otaca i sv. Tome, ali i nekih iznimaka, kao primjerice, u Ivana Krizostoma, koji je smatrao da je »Marija iz tašte želje za slavom iskala čudo na svadbi u Kani«¹¹⁶.

2.3.3. Puna milosti tako da nadmašuje svetošću sve stvorove

Bujanović obrazlaže Marijinu čistoću od grijeha i posjedovanje posvetne milosti. Ona svojom svetošću nadmašuje sve stvorove: anđele i ljude, zato je milosti puna. Svi se slažu, ističe Bujanović, da je izvor tih milosti njezino majčinstvo, odnosno dostojanstvo Majke Božje.

Kao argument Bujanović navodi trostruko savršenstvo milosti u Mariji kako ga donosi sv. Toma (3. q. 27. a. 5.): prvo što je majka Božja, drugo što je nosila Sina Božjega, i treće je imala u blaženstvu. »Prvo ju je savršenstvo posvetilo i time oslobodilo od grijeha istočnoga; drugo ju je oslobodilo od neuredne pohote, a treće u blaženstvu oslobodilo ju od svake nevolje.«¹¹⁷ Krist je počelo milosti, a ona mu je bila najbliža jer mu je dala čovječju narav. Bujanović nadalje tumači značenje njezina obilja milosti i ističe da ono ne znači da je Marija ravna Kristu, niti se time ugrožava njegovo dostojanstvo i moć kao jedinoga posrednika između Boga i ljudi.¹¹⁸

2.4. Poslije smrti je slavno s tijelom uznesena

Bujanović pojašnjava uvriježeno mišljenje kako Marija nije bila izuzeta od naravne smrti koja, doduše, nije bila posljedica grijeha, već je bila znakom da je i ona bila potrebna Otkupitelja. U vrijeme pisanja Bujanovićeva djela Marijino uznesenje još nije bilo proglašeno dogmom,¹¹⁹ ali on svejedno onoga tko

mortua est propter peccatum ex Adam contractum, omnesque ejus afflictiones in hac vita sicut et aliorum justorum, fuerunt ultiones peccati actualis, vel originalis.« – »Nitko nije bez izvornog grijeha osim Krista; tako je blažena Djeвица umrla zbog grijeha naslijeđenog od Adama; i sve njezine patnje u ovom životu, kao i drugih pravednika, bile su kazne radi učinjenog ili zbog izvornog grijeha« (DH 1973).

¹¹⁶ Ivan BUJANOVIĆ, *Mariologija*, 76.

¹¹⁷ *Isto*, 79.

¹¹⁸ *Usp. Isto*, 82.

¹¹⁹ Papa Pio XII. proglasio je 1950. godine dogmu o Marijinu uznesenju na nebo: »... proglašavamo, objavljujemo i definiramo da je Bogom objavljena dogma da je Bezgrješna Bogorodica uvijek Djeвица Marija, završivši put zemaljskog života, tijelom i dušom uznesena u nebesku slavu« (DS 3903). Glede Marijina tjelesna uznesenja u slavu valja uočiti razliku s obzirom na Isusovo uskrsnuće, što čini i dogmatska definicija jer ne govori o Marijinu uskrsnuću (*resurrectio – anastasis*), nego o *uznesenju (assumptio)* tijela i duše.

tu istinu niječe izjednačava s krivovjercem.¹²⁰ Vjeru u njezino uznesenje potkrepljuje ocima (sv. Augustinom, sv. Ćirilom Aleksandrijskim, sv. Germanom, sv. Sofronijem, sv. Epifanijem, sv. Antoninom, sv. Bernardom), sv. Tomom, i još ponekim svjedočanstvima crkvene predaje koji svi odreda potvrđuju da je Marija u nebo uzeta. Iako se Marijino uznesenje slavi u liturgiji još od VII. stoljeća, kao vjerska istina definirana je tek 1. XI. 1950. godine, kada ju svečano proglašuje papa Pio XII. bulom *Munificentissimus Deus*.¹²¹ »Crkva naime od davnine vjeruje, da je Bog osim drugih povlastica dao Majci Božjoj takodjer i ovu, da njezino djevičansko tijelo ne pohara prirodni zakon smrti, nego da prije općeg uskrsnuća iz groba ustane, združi se s dušom svojom i ugje u diku nebesku.«¹²² Bujanović je pritom mišljenja da je Marija iskusila tjelesnu smrt, ne poradi grijeha od kojega je bila čista, već zato da u »svemu bude nalik Sinu svojem«¹²³, što nema utjecaja na dostojanstvo njezina majčinstva, jer je smrt dio prirodnoga zakona.

2.5. Marija kao naša posrednica – Mediatrix nostra

Marijin naslov Posrednice u Bujanovića zasigurno zauzima središnje mjesto. Odmah na početku svojega izlaganja, Bujanović jasno pravi razliku između Marije koja je »najmoćnija posrednica izmegju Boga i grješnoga čovjeka«¹²⁴ i činjenice da je Isus Krist jedini posrednik Boga i ljudi. Drugim riječima, ona je u drugom smislu posrednica negoli je to on jer on je i njezin posrednik »zaradi kojega je i ona izuzeta od grijeha – istočnoga i svakoga ličnoga – i tako po zaslugama Kristovim otkupljena«¹²⁵. Posredništvo Marijino, dakle, treba još više naglašavati i upućivati na ono Kristovo.

»Ako se dakle u Mariji utjelovio Sin Božji i ako je Marija time, što je Sin Božji iz njezine prečiste krvi uzeo svoju čovječju narav takogjer doprinijela tomu, da se po utjelovljenom Sinu Božjem, Bog-čovjeku otkupi rod čovječji, a ono se i Marija može zvati i jest posrednica Boga i ljudi, te za služuje, da je kršćani štiju kao posrednicu svoju, jer kako veli sv. Toma

Ta je dogma usmjerena, s jedne strane na čast Sina, što i sam tekst dogme govori (usp. DS 3903), a s druge na čast njegove Majke koje iskazuje eshatološki vid njezine svetosti.

¹²⁰ Usp. Ivan BUJANOVIĆ, *Mariologija*, 85.

¹²¹ Usp. DH, br. 3903.

¹²² Ivan BUJANOVIĆ, Blažena Djevica Marija, u: *Katolički list*, 21. VIII. 1913., 401.

¹²³ *Isto*.

¹²⁴ Ivan BUJANOVIĆ, *Mariologija*, 89.

¹²⁵ *Isto*.

iz Villanove ‘cijenu otkupljenja isplatio je Isus Krist, ali ova žena dala je njemu, otkuda da plati; On je otkupitelj, ali od nje je dobio, otkuda da otkupi’ (conc. 1. de assumpt.).¹²⁶

Marija je, prema Bujanoviću, posrednica jer nas uči kako da se spasimo; ona je učiteljica svojim životom i jer nas uvijek zagovara kod Boga. Konačno, ona je postala Majka svih ljudi i u njezin zagovor i Crkva stavlja svoje pouzdanje.

Takvo pozicioniranje Marijina posredništva svakako je bliže pravilnom shvaćanju njezine uloge jer je Bujanovićeva perspektiva, premda maksimalistička¹²⁷ s obzirom na naslov koji udjeljuje Mariji, i dalje kristocentrična što je vidljivo iz njegove argumentacije. Naime, razvidno je da Bujanović Marijino posredništvo temelji na Kristovom, koje je uistinu jedinstveno. No, s druge strane, ako promatramo ljudski odgovor na djelo spasenja, onda je ono najizvravnije ostvareno u Marijinu bogomajčinstvu, čime ona kao Majka Kristova i Majka sviju nas ukazuje na Krista i o njemu ovisi. Bujanović na više mjesta naglašava Marijinu djelatnu suradnju u otajstvu spasenja, čime opravdava naslov Posrednice. Kasnije i Drugi vatikanski konkli u svojoj Dogmatskoj konstituciji o Crkvi *Lumen gentium* u broju 62 nabraja mnoge Marijine naslove, među kojima onda i Posrednice, te u nastavku odmah pojašnjava: »To ipak shvaćamo tako da time ništa ne oduzimamo niti dodajemo dostojanstvu i moći Krista, jedinog posrednika.«¹²⁸ Držimo važnim istaknuti da Bujanović, za razliku od dugo uvriježene prakse,¹²⁹ ne pridaje Mariji naslov Suotkupiteljice,¹³⁰ koji je po sebi još problematičniji od naslova Posrednice, jer dovodi u pitanje jedinstve-

¹²⁶ Isto, 91.

¹²⁷ Usp. Ivan KARLIĆ, *Franjevački tihi pregaoci o Kristu i Mariji*, Zagreb, 2009., 62–63.

¹²⁸ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Lumen gentium. Dogmatska konstitucija o Crkvi* (21. XI. 1964.), br. 62, u: *Dokumenti*, Zagreb, 62002.

¹²⁹ Tako, primjerice, mnogi hrvatski teolozi u XVIII. stoljeću Mariju nazivaju Suotkupiteljicom, a neki idu čak toliko daleko nazivajući je božicom. Među njima fra Josip Banovac (1703. – 1771.) u tolikoj mjeri ističe Marijinu posredničku ulogu da se čini kao da njezinu milost stavlja prije Božje. Fra Juraj Brajdić (1723. – 1789.) Mariju naziva jedinom Božicom: »podavsci njoj toliku oblast, i mogućstvo, da moxe slobodno svim kolicizim, primda neznam kak velikim griscinikom, i krivcem Kralja nebeskoga oprostiti slobodno, i millostju podliti, koj god senjoi kao jednoj Boxici, i Maiki kralja nebeskoga za pomocs, i obranbu priporucšili budu.« Antun Papušlić (? – 1766.) koristi naslov Suotkupiteljice i, kao i mnogi drugi njegovi suvremenici, obilato tipološki tumači biblijske tekstove i u svoj teološki govor ubacuje mnoge pretjerane opise Marijina lika. Usp. Iva MRŠIĆ FELBAR, Primjeri *fantastičnih* prikaza Marijinog lika u prosvjetiteljskoj mariologiji hrvatskih franjevaca 18. stoljeća, u: Pavao KNEZOVIC – Marko JERKOVIC (ur.), *Zbornik o Mati Zoričiću*, Zagreb, 2012., 365–379. Za razliku od ovih teologa, Bujanovića karakterizira relativno trezveni stil pisanja.

¹³⁰ O pojmu Suotkupiteljice više vidi u: Jean GALOT, *Mariologija, Bog i žena*, 248–259.

nost Kristove otkupiteljske uloge. No, razlog zašto se Bujanović ne koristi naslovom Suotkupiteljice vjerojatno dijelom leži i u činjenici što se on u nekim svojim promišljanjima naslanjao na teologa Matthiasa J. Scheebena, koji taj pojam smatra u najmanju ruku dvoznačnim u smislu da se može shvatiti kao izjednačavanje Marije i Krista.¹³¹

2.6. Mariju treba štovati posebnim štovanjem

Štovanje koje se iskazuje Majci Božji naziva se hiperdulijsko (*cultus hyperduliae*), za razliku od onoga dulijskoga (*cultus duliae*), koje se iskazuje svecima. I premda zbog obilja milosti i dostojanstva sve nadilazi, Mariju se ne može štovati kao Boga, štoviše, to bi bilo krivovjerje, poučava Bujanović.¹³² Za Mariju su rezervirani najljepši naslovi (vrelo milosti, vratak milosrđa, ogledalo pravde...), slike (raj, škrinja zavjetna, ljestve Jakovljeve, toranj Davidov...) i imena (ruža Jerihonska, prijestolje mudrosti, zvijezda mora...), čime je, ističe Bujanović, više nego očito ispunjenje proročanstva Bogorodičina: »Odsad će me, evo, svi naraštaji zvati blaženom!« (Lk 1,48).

Bujanović piše da se »nijedna ljubav materinska na zemlji ne može isporediti s ljubavi Marijinom«¹³³ i ona prati svojega Sina na putu ljubavi i žrtve. Tumači dalje kako katolici nazivaju Mariju svojom Odvjetnicom i Posrednicom, ne kako bi Isusa uvrijedili, nego, premda dobro znaju da je on jedini Posrednik, što iz njezina bogomajčinstva izvire dostojanstvo i sigurnost njezina posredništva.¹³⁴ Bujanović na više mjesta ističe kako je Marija uistinu puna milosti jer je njezin slučaj jedinstven po obilju darovane milosti i dostojanstva, kojima ona nadvisuje i anđele i svece.¹³⁵

Zaključak

Ivan Bujanović je bio priznat član društva, šest puta je biran dekanom Bogoslovnog fakulteta i jedini s istog Fakulteta dva puta izabran za rektora Sveučilišta. Bio je i sveučilišni propovjednik, dok na vlastiti zahtjev nije razriješen. Vrlo je brzo napredovao od suplenta do izvanrednog profesora na Bogoslovnom fakultetu Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu, u samo četiri mjeseca.

¹³¹ Usp. *Isto*, 249 i 503.

¹³² Usp. Ivan BUJANOVIĆ, *Mariologija*, 99.

¹³³ Ivan BUJANOVIĆ, Uzrok naše radosti, u: *Katolički list*, 21. V. 1914., 355.

¹³⁴ Usp. *Isto*, 356.

¹³⁵ Usp. Ivan BUJANOVIĆ, Zdravo Marijo milosti puna!, u: *Katolički list*, 12. III. 1914., 126.

No, napredovanje u redovitog profesora naišlo je na određene teškoće – tek nakon tri godine i tri poslane molbe Bujanović je unaprijeđen. Budući da je imao sve potrebne uvjete da ga se primi, štoviše već je imao satnicu redovitog profesora, uzrok valja tražiti u političkim okolnostima. Ban Khuen-Héderváry poznat je po netolerantnoj politici prema neistomišljenicima (slučaj sveučilišnog profesora na istom fakultetu Antona Frankija ili Đure Šurmina, dekana Filozofskog fakulteta), a Bujanović je bio štićenik biskupa Strossmayera, čiji su politički stavovi bili suprotni Héderváryjevim. Ipak, Bujanović nije javno politički istupao, nije bio član ni jedne političke opcije i vjerojatno je upravo zbog toga mogao nesmetano djelovati i biti izabiran rektorom Sveučilišta u dva mandata za banovanja Héderváryja. Premda nije bio politički aktivan, iznosio je argumente za obranu Crkve pred napadima liberalizma. Riječ je aktualnoj tematici jer se u drugoj polovici XIX. stoljeća u europskim zemljama, širenjem tekovina liberalizma, teži oduzeti Crkvi nadležnost nad obrazovanjem, sklapanjem brakova, vođenjem Matica rođenih i umrlih, pokapanja mrtvih, te se šire parole o nazadnosti Crkve te nekompatibilnosti vjere i znanosti. Na te je izazove Bujanović argumentirano odgovarao objavljenim člancima. Bujanović je, kako je već navedeno, ostvario zavidnu sveučilišnu karijeru, a u tome mu je uvelike pomogla politička neutralnost jer su previranja na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće, pogotovo u vrijeme represivnog Khuenova režima, ponekad znanstvenike i sveučilišne profesore stajale karijere. Stoga je Ivan Bujanović primjer intelektualca, znanstvenika i sveučilišnog rektora posvećenog akademskoj karijeri. Ipak, valja naglasiti zauzetost za prava Crkve u društvu u vrijeme sekularizacije i liberalnih kretanja, te ostaje zanimljivo čvrsto argumentiranje vlastitih stavova koji nadmašuju pisanje s pozicije svećenika i postaju znanstveno te činjenično argumentiranje kompatibilnosti kulture, znanosti i obrazovanja s vjerom.

Bujanović je prepoznao potrebe svojih studenata, ali i šire znanstvene javnosti, napisavši prvi udžbenik mariologije na hrvatskom jeziku. U njemu jasno potvrđuje sve marijanske dogme, štoviše, njegovo djelo, premda usmjereno na dogmatičko izlaganje, navodi i na ispovijed definiranih vjerskih istina o Mariji kao i prijanjanje uz ono što proizlazi iz njih u marijanski kult, čemu je više posvećen drugi dio njegova djela. Time se potvrđuje autorovo praktičko usmjerenje i zauzetost na moralnom i pastoralnom području do kojega je posebno držao.

Bujanovićeva mariologija izričito ispovijeda dostojanstvo blažene Djevice Marije i njezinu ulogu u otajstvu spasenja. Marija je predstavljena kao duhovna majka, sudionica u Kristovu djelu otkupljenja, ali i u smislu vlastita

obola tome djelu. Naziva je Posrednicom, nastojeći taj naslov utemeljiti kristocentrički, ne koristeći pritom još tada uvriježeni naslov Suotkupiteljice, što može implicirati njegovu teološku razboritost u tom pitanju. No, i naslov Posrednice nastoji teološki ispravno smjestiti, naglašavajući pritom Kristov primat kao jedinoga posrednika između Boga i ljudi.

Osobito se zadržava na istini Marijina bogomajčinstva i trajna djevičanstva, kao i njezina bezgrešnoga začeca te na proslavi dušom i tijelom na nebo, iako uznesenje još nije bilo proglašeno dogmom u vrijeme nastanka Bujanovićeve djela. Tomu unatoč, on jako drži do sadržaja tada tek buduće dogme, a one koji joj se protive stavlja u rang s hereticima. Temeljito razrađuje pojam bogomajčinstva i smatra da iz njega za Mariju izvire sve njezine povlastice. Bujanović njezino majčinstvo ne promatra samo biološki, već na više mjesta podcrtava materinski odnos Isusa i Marije kao sina i majke, te uz njezin poznati pristanak, ističe i njegov kojim se na taj način povezuje s ljudskim rodом, postajući Sinom Čovječjim.

Smatra da Marija, iako očuvana od istočnoga grijeha, nije bila izuzeta od njegovih posljedica, odnosno boli i smrti, no, tomu unatoč njezin čin rađanja tumači u skladu s tada uvriježenim mišljenjem kao bezbolno. Suvremena mariološka misao se u tom kontekstu ipak ne libi govoriti o boli kao poveznici s otkupiteljskim djelom Isusa Krista. S druge strane, Bujanović smatra da je Marija umrla prirodnom smrću, što je znak da je i ona potrebna Otkupitelja. Takvo gledanje na smrt, u kojem je ona dio prirodnoga zakona, a ne isključivo kazna za grijeh zasigurno predstavlja suvremeniji aspekt Bujanovićeve misli.

Izričući vjerske istine o Mariji, potvrđuje veličinu i važnost njezina lika u djelu spasenja i povijesti Crkve. Svoje izlaganje potkrepljuje bogatim biblijskim primjerima kao i poznavanjem učenja crkvenih otaca i učitelja te crkvenim učiteljstvom, odnosno odredbama pojedinih koncila. Vidljivo je iz njegova teksta da je dobro liturgijski potkovan kao i da s lakoćom povezuje i ostale dogmatske traktate, osobito otajstvo trojedinog Boga i eshatologiju koje zatim dovodi u vezu sa svojim mariološkim izlaganjem. U svojem je izričaju uglavnom odmjeran i vidljivo je njegovo nastojanje da ostane objektivan, no mjestimično to ipak ne uspijeva. Gledano u cjelini, njegov je stil primjeren vremenu u kojemu stvara; rečenice su jasne, argumentirane i logičke, a moralna pouka, premda se iz teksta daje naslutiti, svedena je na minimum.

Bujanović je, uzimajući okvire kraja XIX. stoljeća u kojem piše svoju mariologiju, poprilično dobro pozicionirao ulogu i važnost Isusove majke, s jedne strane ističući njezinu posebnu ulogu koju je osobito naglasio govoreći o njezinu bogomajčinstvu, a s druge ne veličajući je do te mjere da ona postaje

Ana BIOČIĆ – Iva MRŠIĆ FELBAR, *Ivan Bujanović (1852. – 1927.) – profesor Bogoslovnog fakulteta, rektor Sveučilišta u Zagrebu i autor prvoga mariološkog priručnika na hrvatskom jeziku*

svojevrstnom konkurencijom Isusu i u tom smislu dijelom nepravilne pobožnosti. Marija u Bujanovićevoj misli potvrđuje Isusa Bogom i cijelom svojom osobom vodi i ukazuje na njega kao put spasenja.

Summary

IVAN BUJANOVIĆ (1852–1927) – A PROFESSOR OF THE THEOLOGICAL FACULTY, A RECTOR OF THE UNIVERSITY OF ZAGREB, AND AN AUTHOR OF THE FIRST MARIOLOGICAL HANDBOOK IN THE CROATIAN LANGUAGE

Ana BIOČIĆ

Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb
Vlaška 38, p.p. 432, HR – 10 001 Zagreb
anabiocic.1@gmail.com

Iva MRŠIĆ FELBAR

Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb
Vlaška 38, p.p. 432, HR – 10 001 Zagreb
iva.mrsicfelbar@gmail.com

On the basis of archive material, available journals, and relevant literature, in this article authors are trying to elucidate what is still unknown about Ivan Bujanović (1852–1927), a renowned professor of dogmatics at the Catholic Faculty of Theology of the University of Zagreb and a rector of the University in two mandates. Biographical data are coupled with a presentation of the wider social and political image at the turn from the 19th to the 20th century and the question is raised whether a university career presupposed a political one. A special emphasis is put on Bujanović's work Mariologija to jest nauk Katoličke crkve o Blaženoj Djevici Mariji Materi Božjoj (Mariology, that is, the Teaching of the Catholic Church on the Blessed Virgin Mary the Mother of God) that was the first handbook of Mariology written in the Croatian language for students' needs. In his Mariology Bujanović expresses his assent with all Marian dogmas and correctly positions Mary's role in the history of salvation, calling her the Intermediary (Mediatrix).

Keywords: *Ivan Bujanović, University of Zagreb, Theological / Roman-Catholic Theological / Catholic Theological Faculty, Károly Khuen-Héderváry, Church history, 19th/20th century, dogmatics, Mariology, Mother of God, Virgin, Intermediary.*